

УДК 069.01(477+4)

С.В. МУРАВЬСКА

Особливості фінансування музеїв вищих навчальних закладів: історично-компаративний аналіз українського та європейського контексту

У статті автор аналізує особливості фінансування музеїв вищих навчальних закладів в Україні та за кордоном, виводячи специфіку з історичного контексту існування музеїв даної категорії. Апелюючи до думок закордонних дослідників, автор порівнює ситуацію і звертає увагу на наявність низки спільних проблем у сфері фінансування музеїв вищих навчальних закладів і потенційні шляхи їхнього вирішення.

Ключові слова: музей, вищий навчальний заклад, університет, фінансування.

Очевидно, що використання колекцій певних матеріалів для навчання і дослідження почалося вже тоді, коли виникли вказані процеси як такі, а історія музеїв навчальних закладів (в найбільш примітивному їх значенні) веде своє коріння паралельно з історією музейної справи. Одне із перших та найбільш яскравих відкриттів навчальних збірок було зроблено на початку ХХ ст. археологом Леонардом Вуллі (Leonard Woolley) в Урі, на території сучасного Іраку. Вуллі розкопав школу, час створення якої датується 530 р. до н.е. В ній розташовувалась кімната зі антикварними речами, які були у вжитку за 1600 років до цього. Ця школа була створена донькою останнього вавилонського царя Набоніда [25, р. 50]. Є також низка інших прикладів навчальних колекцій стародавнього світу, які були знайдені на території Китаю, Єгипту, Сирії.

Музеї вищих навчальних закладів (далі – МВНЗ, університетські музеї, хоча в реаліях України мова може йти про музеї інститутів, інших навчальних установ III–IV рівня акредитації) мають глибоку історію. Проте, висвітлення специфіки їхнього існування в часовому просторі, в т.ч. фінансовий аспект, залишилося практично поза увагою українських науковців. За радянського часу до цієї проблеми побіжно, в контексті вивчення суспільних чи навчальних музеїв в цілому, зверталися Іван Буланій, Іван Явтушенко, Юрій Омельченко [2; 12]. На жаль, пострадянська українська історіографія дослідження питання є майже суцільна terra incognita, за винятком окремих публікацій присвячених головним чином історії МВНЗ, в яких вони працюють (Любов Самойленко) [16], виділення цього спектру музеїв в руслі музейної педагогіки (Лариса Гайда, Інна Медведєва) [4; 6] або окремої категорії громадських музеїв (Олександр Крук) [5]. У Російській Федерації ситуація є трохи кращою за рахунок кандидатських і докторських досліджень, які стосуються проблем історії виникнення та розвитку університетських музеїв у дореволюційній Росії (Майя Бурликіна) [3], культурної взаємодії Казанського університету та музеїв у XIX – на початку ХХ ст. (Гульчачак

Назіпова) [9], музеїв в системі вищої освіти Західного Сибіру (Наталія Білоусова) [1], деяких інших робіт.

Європейська історіографія вивчення цієї наукової проблеми є більш широкою. Особливо активно вона почала розвиватися після утворення в 2001 р. Комітету університетських музеїв і колекцій Міжнародної Ради Музеїв (University Museums and Collections ICOM). Серед дослідників фінансового аспекту діяльності музеїв вищих навчальних закладів варто виділити Марту Лоренсо, С'ю-Енн Веллас, Пітера Тірелла, Стівена де Клерка, Пітера Стенбері, Кейт Арнольд-Фостер [20; 22; 25; 27; 29–31].

Аналізуючи матеріал, автор спробує в історичному розрізі зробити компаративний огляд особливостей фінансування музеїв вищих навчальних закладів в Україні та за кордоном, адже без дискурсу в минуле неможливо розібратися з існуючим нині, не зовсім утішним *status quo*.

Незаперечним є факт, що повсякчас кошти на формування музейних колекцій виділялися паралельно із загальними фінансами навчального закладу та складала окрему графу. Їхній обсяг залежав від конкретної людини, яка контролювала процес, і вважала (або ж ні) музеї важливою складовою ланкою системи навчання у вищому навчальному закладі. Зрозуміло, що подібні колекції не мали такого статусу, як у наш час. Однак, якщо розглянути генезу славнозвісного Мусейону, заснованого Птоломеєм за спонсорської допомоги Олександра Македонського, то він включав монастирські будівлі, загальну лекційну кімнату, ботанічний сад і зоопарк, бібліотеку, колекцію картин, скульптур і зліпків для навчання художників, будучи де-факто одним із перших музеїв при освітньому закладі [21, р. 43].

Якщо мова йде про час створення повноцінних університетських музеїв, то їхню точку відліку варто співвідносити з датами заснування перших вищих навчальних закладів в епоху Середньовіччя.

Ймовірно, перші організовані університетські колекції були пов'язані з викладанням медицини [23, р.127; 25, р. 52]. Зокрема, в XVI ст. з'явилися такі об'єкти навчального процесу, як фізичні (ботанічні) сади (*Hortus Medicus* або *Hortus simplicium*) й анатомічні театри (*Theatrum anatomicum*). Їхня поява була обумовлена об'єктно-орієнтованим навчанням, тому адміністрація освітніх установ неминуче закладала кошти на розвиток таких науково-допоміжних підрозділів. Першим місцем «дислокації» ботанічних садів й анатомічних театрів була Італія, а вже звідти ця традиція дуже швидко поширилася на інші європейські університети, де викладали медицину.

У 1683 р. в Оксфордському університеті було засновано музей Ашмола, організаційна структура якого, розроблена на інтеграції навчальної та дослід-

ницької складової й публічних виставок започаткувала ту триєдність, яка зараз вважається аксіомою в середовищі університетських музеїв («модель Ашмола») [25, р. 68]. Забезпечення доступу громадськості до музею знаменувало його відкритість суспільству, і згодом ця традиція від саме університетських музеїв перейшла до скарбниць інших категорій (хоча на тлі другорядності МВНЗ у наш час про цю обставину фактично не згадують).

Золотий вік для *university museums*, за визначенням іспанської дослідниці Марти Лоренсо, розпочався в епоху Просвітництва, коли поняття «науки», «освіти» й інших подібних категорій неабияк зміцнили свої ціннісні складові. З одного боку, в результаті наукового прогресу впродовж XVIII – на початку XIX ст. збільшилася кількість і якість досліджень, які проводилися на базі університетських колекцій. З іншої сторони, Вільгельм фон Гумбольдт, виклавши програму створення Берлінського університету в 1810 р., помістив дослідження та підготовку кадрів для наукових досліджень у центрі організації навчального процесу [25, р. 67]. За таких обставин університетські музеї почали відігравати в житті вищого навчального закладу настільки вагомую роль, як ніколи досі, виконуючи функцію баз для проведення таких досліджень. У низці європейських країн було проведено реформи системи вищої освіти, які стимулювали створення колекцій і музеїв. Процес утворення національних держав перебував на піку свого розвитку; за таких обставин саме їхнє керівництво виступило ініціатором утворення та поповнення університетських колекцій.

Якщо вести мову про українські терени, то наразі не має достеменних відомостей про наявність навчальних колекцій у місцевих вищих навчальних закладах в XVI–XVIII ст. (мова йде передусім про Острозьку та Києво-Могилянську академії, Львівський університет). Можна тільки припустити, що, зважаючи на викладання там медицини, колекції подібного плану мали б бути.

Після трьох поділів Речі Посполитої, коли українські землі опинилися в складі Російської та Австрійської (згодом – Австро-Угорської) імперій, розвиток музейної справи пішов окремими напрямками, які, щоправда, мали низку спільних рис. Передусім варто зауважити, що Університетські Статути дореволюційної Росії (1804, 1835, 1863, 1884 років) передбачали створення певних музеїв і таким чином здійснювали дієвий вплив на розвиток музейної мережі, її фінансування, матеріально-технічне та кадрове забезпечення [3].

Перший університет на українських землях доби Просвітництва було засновано в Харкові 1805 р., коли діяв перший Університетський Статут, який був найбільш прогресивним для розвитку музеїв у структурі вищого навчального закладу, всебічно підтримуючи їх починання як в матеріальному, так і в моральному плані. Зокрема, проектом першого Статуту Харківського універ-

ситету, який орієнтувався на загальнодержавний зразок, передбачалося, що одним із його відділів має стати місцева академія мистецтва. З цією метою В.Н. Каразін придбав цінну колекцію гравюр Ф. Аделунга, яка в майбутньому стала основою Музею красною мистецтва [7, с. 4].

У період дії другого Університетського Статуту (1835) в результаті наукової спеціалізації отримали розвиток музеї трьох наукових напрямів: природні (мінералогічні, зоологічні, ботанічні тощо), технічні (моделей тощо), гуманітарні (музеї образотворчих мистецтв і старожитностей тощо). Цьому прикладом є Київський університет, уже на момент організації якого – знову ж таки за державні кошти – передбачалося відкриття низки музеїв, зокрема ботанічного, зоологічного, мінералогічного; згодом виникли архітектурний і нумізматичний кабінети [16].

У результаті проведення реформ 60-х років XIX ст. (Університетський Статут 1863 р.) держава не дистанціювалася від процедури фінансування музеїв, а навпаки – сприяла виникненню МВНЗ, які відповідали новим науковим напрямкам: палеонтологічних, етнографічних, археологічних тощо. Останній Університетський Статут дореволюційної Росії (1884) вніс незначні зміни до структури вищих навчальних закладів та їхніх навчально-допоміжних установ, до яких відносилися й музеї [3].

На формування бюджету впливав сам шлях утворення МВНЗ. Однак, вони утворювалися не тільки директивною «згори», коли заснування того чи іншого «сховища муз» передбачалося Статутом і було обов'язковим до виконання. Ще одним способом був ініціативний. У даному випадку музей виникав зусиллями конкретного вченого, найчастіше завдяки значним благодійним унескам, які могли визначати профіль музею. Часто благодійник був із числа вчених вищого навчального закладу й виконував обов'язки почесного (або дійсного) директора музею. Прикладом є процес формування збірки Музею красною мистецтва і старожитностей Харківського університету, про який уже згадувалося вище [7, с. 5–6].

Фінансування музеїв вищих навчальних закладів у Австрійській імперії було обумовлено загальноєвропейськими тенденціями Просвітництва, коли держава в межах виділення бюджету для розвитку університету передбачала кошти для окремих його допоміжних установ, на базі яких проводилися наукові дослідження. На чолі університетських музеїв – як за кордоном, так і в Росії – стояли провідні вчені, які мали величезні повноваження. Наприклад, у зв'язку з розвитком науки, професори філософії Львівського університету вимагали поповнення природничих зборів Кабінету натуральної історії дублетами імператорських віденських музеїв, підвищення бібліотечних дотацій та відокремлення нумізма-

тичного кабінету. До слова, професору Францу Дівалю вдалося добитися реалізації цієї вимоги. Крім того, було видане розпорядження урядам краю, лісів, гір й іншим надсилати цікаві природничі знахідки до колекцій Кабінету [18, с. 18]. Наведений факт яскраво ілюструє вагомий статус університетських колекцій, які того часу не відповідали повністю сучасному значенню поняття «музей».

Незважаючи на щорічні імператорські дотації – прямого джерела формування бюджету університетського музею, кожен керівник намагався «вибити» в уряді гроші за цільовим призначенням, тобто на одноразове придбання певних експонатів. Часто сума коштів на такі поповнення могли перевищувати річний бюджет. Одночасно, в Австрійській імперії взагалі та Галичині зокрема не меншою мірою, ніж у Російській імперії впродовж XIX ст. були розвинуті традиції меценатства, які впливали й на поповнення фондів університетських музеїв і кабінетів. Зокрема, в 30-х роках XIX ст. львівський аптекар Францішек Салямон передав Кабінету натуральної історії місцевого університету свою природничу колекцію, чим значно збагатив його фонди. Подібні приклади мають місце упродовж всього «австрійського» періоду історії Львівського університету [18, с. 19].

Сприятливі умови для розвитку університетських музеїв на теренах Підросійської України завершуються з установленням радянської влади. В 20-х роках XX ст. у зв'язку з формуванням нової системи освітніх установ її базою стають трудові школи та педагогічні інститути. Таким чином, наука відокремлювалася від діяльності вищих навчальних закладів; паралельно з ліквідацією університетів підлягали ліквідації й університетські музеї, а їхні колекції передавалися в централізовані державні чи академічні музеї [11, с. 104]. МВНЗ або зникли взагалі, або перетворилися в знаряддя ідеологічної, агітаційної та громадської роботи. І хоча в середині 30-х років XX ст. у Харкові, Києві, Одесі та Дніпропетровську університети (а з ними й музеї) були відновлені [16], їхній статус змінився, причому з тяглістю часу в незворотньо негативний бік. Нова законодавча база, нівелюючи попередні досягнення розвитку музейної справи в університетському середовищі, орієнтувала музеї цієї категорії передусім на ідейно-виховну й агітаційну роботу. Поступово, особливо в умовах масових репресії та боротьби з інакодумством у 30–40-х роках XX ст., університетські музеї під зовнішнім тиском перестають виконувати свою навчально-дослідну функцію, перетворюючись на зброю в агітаційній боротьбі, та підлягають куруванню партійними організаціями й активу вищих навчальних закладів, стаючи де-факто громадськими музеями [16]. Зрозуміло, що за таких обставин фінансування музею було значно урізане, а виділені кошти спрямовувалися на досягнення вище зазначеної мети.

Непевний статус МВНЗ було зафіксовано, хоч і в негативному для них руслі, в Типовому положенні про народний музей, ухваленим у 1965 р. Міністерством культури СРСР. Це Положення було першим офіційним документом, який регулював створення та діяльність музейних закладів на громадських засадах [2, с. 20]. У ньому було чітко вказано, що МВНЗ належать до даної категорії. Цікаво, що ні в цьому документі, ні в «Типовому положенні про музей на громадських засадах» УРСР 1978 року, яке фактично його дублювало, графа «Фінансування» навіть не була виокремлена. Одна зі статей підрозділу «Облік і забезпечення збереження фондів» (№ 13) вказувала, що «адміністрація <...> вищих навчальних закладів зобов'язана створювати необхідні умови для забезпечення обліку фондів громадських музеїв, їх охорони та користування» [17, с. 162]. Жодного уточнення, за рахунок яких саме статей університетського бюджету чи спеціальних коштів має здійснюватися фінансування вказано не було. Така ситуація дозволила адміністрації вищих навчальних закладів у майбутньому трактувати нормативний документ на свій розсуд, і в результаті відсунути музеї на периферію університетського життя.

Мало що змінилося для музеїв вищих навчальних закладів і за незалежності України. В 1997 р. було видане «Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України», в якому – на відміну від подібних документів радянського часу – вже було виділено окрему графу «Фінансування», де вказувалося, що «Витрати, пов'язані з пошуковою роботою, придбанням інвентарю, обладнання, технічних засобів і оформленням музею, проводяться за рахунок коштів базового навчального закладу, органів освіти, а також залучених коштів» [13]. Дещо уточнений документ було видано в 2006 р., пункт 6.1. якого гласив «Витрати <...> проводиться за рахунок загальних асигнувань, органів управління освітою, а також залучених коштів» [14].

Вищенаведені факти переконливо свідчать, що бюджет МВНЗ України знаходиться у повній залежності від доброї волі адміністрації установи та стану її фінансових справ. У кращій ситуації перебувають ті МВНЗ, колекції яких є науковими об'єктами, що становлять національне надбання [15], однак таких, якщо вести мову виключно про колекції музеїв і ботанічних садів, у всеукраїнському масштабі всього 11 (!) [10].

Однак, було би помилково стверджувати, що український варіант розвитку подій у середовищі МВНЗ є нонсенсом і пов'язувати його із загальною неблагополучною фінансовою ситуацією в країні. Дослідниця з Великої Британії Зенобія Козак стверджує, що в 80–90-х роках ХХ ст. британські університетські колекції пережили кризу нестачі персоналу та фінансових ресурсів, а також

спроби раціоналізувати свої ресурси шляхом продажу частини експонатів з огляду на три основні причини: урядове скорочення державних витрат, структурні зміни у галузі досліджень, вищої освіти, об'єктно-орієнтованому навчанні як такому. Оскільки процес викладання різко змінився за змістом, методологія наукових інтересів мусила встигати за цим процесом, в результаті чого музейні колекції, які раніше використовувалися часто, потрапили в ранг непотрібних. Окрім того, певні статті університетського бюджету, які стосувалися музеїв були переглянуті: фінанси на розвиток музеїв рекомендували використати на користь нових досліджень, залучення викладачів за угодою, розширення навчальної бази тощо [24, р. 153]. Це дало привід Алану Ворхарсту (Alan Warhurst), директору музею університету Манчестера ще в 1986 р. «охрестити» боротьбу музеїв указаної категорії за існування «кризою ресурсів» [31, р. 137]. Він же підкреслив, що наразі МВНЗ паралельно знаходяться в умовах «кризи визнання» – перед ними висувуються проблеми необхідності обґрунтування актуальності своїх колекцій для материнських структур, тобто університету й суспільства загалом. Гадаємо, ця ситуація є типовою для музейних колекцій вищих навчальних закладів України теж.

Університетський музейний сектор Об'єднаного Королівства впродовж довгого часу страждає від дуже обмежених ресурсів і загальної відсутності фінансування. Водночас, згідно з висловлюваннями З. Козак, сьогодні криза університетських музеїв і колекцій більш пов'язана з обмеженими фінансовими ресурсами, ніж нечіткою ідентифікацією та не зовсім зрозумілою метою існування, тому що без фундаментальних ресурсів музеїв даної категорії не може вижити [24, р.154].

У Європі загалом ситуація є подібною: річні бюджети – не враховуючи заробітну плату для персоналу – надаються університетом для музеїв та їхніх колекцій, як правило, в дуже обмеженому розмірі й орієнтовно менше 10 % від бюджету не університетського музею подібного типу і розміру. Здебільшого, музей з кількома важливими колекціями отримує на своє виживання орієнтовно 500–700 євро щорічно.

Фінансування багатьох колекцій університету знаходиться в кризовій точці, але питання про свій бюджет музеї рідко формулюють належним чином. Адміністрація вищих навчальних закладів часто не звертає уваги на проблеми музеїв з огляду на невисоку думку про важливість колекцій, а також через відсутність голосу університетської музейної спільноти. Тільки великі та визнані «сховища муз», наприклад The Pitt Rivers Museum, Musee des Arts et Metiers, The Oxford University Museum, The Ashmolean Museum, які мають у своїх фондах експонати міжнародного значення, користуються більшою автономією й мають більше шансів отримати дотації на фінансування.

Механізми фінансування вищої освіти в усій Європі, від напряму яких залежить формування бюджету університетських музеїв, неоднорідні. Такі країни, як Великобританія та Нідерланди мають істотний контингент платників і високу плату за навчання, водночас у Швеції та Німеччині доступ до вищої освіти є безкоштовним. Деякі країни мають добре розвинуті традиції приватних пожертвувань для вузів порівняно з іншими [19, р. 563]. У той же час майже всі університети нині налагодили ділові партнерські стосунки з приватним сектором, особливо у сфері прикладної науки, промисловості й нових технологій. Фінансування університетів є комплексним питанням і особливо інтенсивно обговорюється сьогодні. Тим не менш, один аспект не піддається сумніву: існуючий державний механізм фінансування, як у європейському, так і в українському контексті – не на користь культурної та наукової спадщини університетів, у т.ч. музеїв, колекцій, ботанічних садів, рукописних зібрань університетських бібліотек, а також нерухомих пам'яток, які мають певне історичне значення.

Університети фінансуються урядами, виходячи з математичних формул у межах кожної країни, але в основному залежать від обсягу навчально-наукової продукції (кількість студентів, опублікованих наукових робіт, працівників з науковими ступенями й ученими званнями, науково-дослідними інститутами тощо). Як результат – музеї мають набагато менше можливостей для адекватного фінансування, ніж інші університетські структури. Тому вищі навчальні заклади фінансують свої музеї, виходячи з наявності спеціальних коштів, що, як правило, означає «нерегулярно» і «недостатньо». Водночас, фіксований бюджет, закладений на 3–5 річний термін, має дуже важливе значення для правильного планування діяльності музею. Інакше яким чином можна планувати масштабні й тривалі акції, які складатимуть його реноме?

Щоправда, якщо університетські музейні колекції використовуються для навчання та проведення досліджень, вони мають право на отримання коштів із дослідницьких проектів, які реалізує конкретний навчальний заклад. У деяких країнах (наприклад, у тій-таки Великій Британії), існує сильна традиція приватного фінансування. Багато університетських музеїв можуть подати заявку на отримання гранту в проектах, які проводять національні, регіональні чи місцеві органи влади на проектній основі. Тим не менш, є, на думку М. Лоренсо, чіткі умови, при реалізації яких університети фінансують свої колекції планово й упродовж тривалого терміну: університетські музеї стають не тільки актуальними, але й необхідними для викладання та наукового дослідження, входячи таким чином у структуру «формули фінансування»; або якщо дотації на музей неможливо закласти «прямо», існуючі параметри звичайної формули коригуються для того, щоб знайти місце для фінансування колекцій; стійке державне фінансуван-

ня шукається адміністрацією вищих навчальних закладів поза формулою, але з акцентом на «постійність» фінансування. Проте, вказавши ці умови, дослідниця відразу ж наголошує, що за нинішніх умов, перший варіант здається досить нереальним, а другий варіант буде означати, що навчально-наукова та культурна роль музеїв сприймається надто серйозно і такий перебіг подій із різних причин навряд чи трапиться незабаром. Тому в недалекій перспективі й незалежно від інших випадкових джерел фінансування, університети повинні вишукувати кошти для своїх колекцій за межами звичного бюджету (третій варіант) [25, р. 386]. Це вже звичайна практика в багатьох університетах на сьогоднішній день. Нові музеї вищих навчальних закладів, особливо тих, які утворені після 2000 р., фінансуються не з щорічного бюджету університету, а з асигнувань приватного сектору, національних міністерств культури (або еквівалентних органів управління), Європейського Союзу, органів місцевого самоврядування тощо.

Деякі з цих нових проектів викликають заклопотаність з огляду на дві обставини. По-перше, не схоже, що деякі з них можуть бути стійкими у довгостроковій перспективі. Постійне фінансування на оперативні витрати, персонал і опіку над колекціями після створення музею не є достатньо гарантованим. Музей не може підтримувати себе у фінансовому відношенні. Зрештою, так і не повинно бути. Адміністрація і європейських, і українських вищих навчальних закладів можливо, ще не цілком зрозуміла, що музеї не є і, швидше за все, ніколи не будуть джерелом доходу. Відкриття нового музею (або ремонт старого) є серйозним рішенням, яке потребує тривалих зобов'язань з боку університету, а не – як указувала директор одного з громадських музеїв ще радянського часу – «лише б відкрити» (незважаючи на інший часовий і територіальний простір, ситуація є аналогічною) [8].

По-друге, багато колекцій нині залишилося в минулому, особливо найбільш «важкі» для показу публіці – дослідницькі колекції з геології, біології, медичні наукові фонди тощо. Хто буде фінансувати належну опіку, забезпечення умов зберігання колекції університету, які мають обмежені можливості для показу, водночас становлячи значний науковий інтерес? Правильну відповідь на це питання поки важко знайти.

Великій Британії вдалося домогтися стабільного фінансування для деяких (32 на даний час) університетських музеїв, і це число продовжує збільшуватися [24, р. 159]. В Італії ректори не тільки зацікавилися колекціями університетів – вони почали лобювати інтереси музеїв, вимагаючи прийняття відповідного законодавства [26]. Нідерландам вдалося перетворити 3 «застійні» гербарії в один із найбільш важливих гербаріїв для сучасної науки у світі – успішним із точки зору проведення наукових досліджень, навчання й отримання грошо-

вих коштів [28]. Можна знайти більше гарних подібних прикладів, але всі вони мають одну спільну рису, оскільки з'явилися в результаті плідної співпраці персоналу університетських музеїв і адміністрації вищого навчального закладу.

Як показує аналіз викладеного матеріалу, особливості фінансування музеїв вищих навчальних закладів в Україні та Європі мають низку спільних рис. Вони пов'язані, передусім, із залежністю бюджету цих структурних підрозділів від наявності в університеті «вільних» коштів, сподіватися чого за теперішніх економічних умов є проблемним. Одночасно, забезпечення сталого фінансування, координації та співробітництва між університетами у плані вирішення «музейного питання» на національному рівні має важливе значення. Мова йде як про український, так і про європейський контекст. Варто пам'ятати, що формування надійного «музейного» бюджету буде забезпечене або для всіх університетів певної держави, або для жодного. Реалізація такої мети вимагає злагодженої, спільної позиції університетів на рівні рад ректорів і переговорів з відповідальними представниками уряду. З іншого боку, необхідно також, аби директори та куратори МВНЗ, які як ніхто інший знають про особливу значущість колекцій, публічно виступали на їхній захист. Натомість, доки музеї будуть діяти без підтримки з боку адміністрації навчального закладу та в умовах відсутності співпраці з аналогічними підрозділами інших університетів, фінансування не буде стабільним і спадщина, яку вони представляють, буде, як і раніше, в небезпеці.

Джерела та література

1. Белоусова Н.А. Музеи в системе высшего образования Западной Сибири : Автореф. дис. ... канд. культурол. наук : 24.00.03 / Белоусова Н.А. – Кемерово, 2009. – 20 с.
2. Буланый І.Т., Явтушенко І.Г. Громадські музеї України: Історія, досвід, проблеми / І.Т. Буланый, І.Г. Явтушенко. – К. : Мистецтво, 1979. – 197 с.
3. Бурлыккина М.И. История становления и развития университетских музеев в дореволюционной России : Автореф. дис. ... докт. культуролог : 24.00.03 / М.И. Бурлыккина. – М., 1994. – 31 с.
4. Гайда Л.А. Музей у навчальному закладі / Л.А. Гайда. — К. : Шкільний світ, 2009. – 128 с.
5. Крук О.І. Розвиток музейної справи в Україні (кінець 1950-х – 1980-ті рр.) : Автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 / О.І. Крук. – Х., 2000. – 20 с.
6. Медведева І.М. Організаційно-педагогічні засади діяльності музеїв у вищих технічних навчальних закладах : Дис. ... канд. пед. наук / І.М. Медведева. – Луганськ, 2009. – 256 с.
7. Музейна справа на Харківщині: становлення та розвиток : Наук.-доп. покаж. / укл.: Т.О. Сосновська, В.О. Ярошик. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – 228 с.
8. Нагих Р. Лишь бы открыты... / Р. Нагих // Советский музей. – 1987. – № 2 (94), (март-апрель). – С. 32–33.
9. Назипова Г. Казанский университет и музеи: проблема культурного взаимодействия (XIX – начало XX вв.) : Автореф. дис. ... док. истор. наук : 07/00/02 / Г. Назипова. – Казань, 2009. – 30 с.
10. Наукові об'єкти, що становлять національне надбання [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України : діяльність : наука [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/nauka/naukovi-obekti-natsionalnogo-nadbannya>. – Назва з екрану (02.02.2012).

11. *Омельченко Ю.А.* Охорона пам'яток і музейне будівництво на Україні в перші роки Радянської влади / Ю.А. Омельченко // Український історичний журнал. – 1972. – № 1. – С. 102–108.
12. *Омельченко Ю.А.* Розвиток учбових музеїв : Навч. посіб. / Ю.А. Омельченко. – К. : Радянська школа, 1988. – 194 с.
13. Положення про музеї при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України : Наказ Міністерства освіти України № 151 від 20.05. 1997 р. // *Гайда Л.* Музеєзнавство в навчальних закладах : навчально-методичний посібник. – Кіровоград : Вид-во Кіровоградського обл. ін-ту післядипл. пед. освіти ім. В. Сухомлинського, 2007. – С. 69–72.
14. Про внесення змін до положень щодо музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України : Наказ Міністерства освіти і науки України № 640 від 04.09.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_87/pg_gfceot.htm. – Назва з екрану (02.02.2012).
15. Про затвердження Положення про Музейний фонд України: постанова Кабінету Міністрів України № 1147 від 20 липня 2000 р. [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2000. – № 30. – С. 84.
16. *Самойленко Л.Г.* Учебные музеи Национального университета имени Тараса Шевченко: феномен культуры или науки [Електронний ресурс] / Л.Г. Самойленко // Санкт-Петербургский государственный университет. Исторический факультет [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://museology-spb.narod.ru/bibr.html>. – Назва з екрану (22.12.2011).
17. Типовое положение о музеях на общественных началах / Утверждено коллегией Министерства культуры УРСР 25 сентября 1978 р. согласно с Укрософпромом // Буланый И., Евтушенко И. Народные сокровищницы (о деятельности народных музеев Украинской РСР. – К. : Мистецтво, 1984. – С. 158–164.
18. *Шидловський І.В.* Становлення та раритети Зоологічного музею імені Бенедикта Дибовського // Наукові записки Державного природничого музею. – Львів, 2003. – Т. 18. – С. 17–22.
19. A History of the university in Europe / Walter Rugg (gen. ed.). – Vol. IV (Universities since 1945). – New York : Cambridge University Press, 2011. – 603 p.
20. *Arnold-Forster K.* A developing sense of crisis': a new look at university collections in the United Kingdom / K. Arnold-Forster // *Museum International*. – 2000. – Number 52 (3). – P. 10–14.
21. *Boylan P.J.* Universities and museums: past, present and future / P.J.Boylan // *Museum Management and Curatorship*. – 1999. – Number 18. – P. 43–56.
22. *Clercq S.W.G., de.* Uniting forces: the European network and National collaborative projects / S.W.G. de Clercq // *Managing university museums: education and skills* / M. Kelly (ed.) ; OECD. – Paris : 2001. – P. 85–102.
23. *Horder J.* Promoting health through public programmes in university medical museums / J. Horder // *Museologia*. – 2003. – Number 3. – P. 127–132.
24. *Kozak Z.R.* Promoting the past, preserving the future: British university heritage collections and identity marketing : PhD, Museum and Gallery Studies / Zenobia Rae Kozak; University of St Andrews. – St Andrews, 2007. – 279 p.
25. *Lourenco M.* Between two worlds: the distinct nature and contemporary significance of university museums and collections in Europe : PhD thesis / Marta C. Lourenco. – Conservatoire National des Arts et Metiers, Paris, 2005. – 405 p.
26. *Pugnaloni F.* 2003. The future of university museums system in Italy / F. Pugnaloni // *Museologia*. – 2003. – Number 3. – P. 51–54.
27. *Stanbury P.* Managing the visibility of university museum collections / P. Stanbury // *Managing University Museums: Education and Skills* / M. Kelly (ed.) ; OECD. – Paris : 2001. – P. 69–77.
28. The branches of the National herbarium of the Netherlands [Електронний ресурс] // *Nationaal Herbarium Nederland* [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.nhn.leidenuniv.nl/index.php/nhn/branches>. – Назва з екрану (02.02.2012).
29. *Tirrell P.* 2002. The university museum as a social enterprise / P. Tirrell // *Museologia*. – 2002. – Number 2. – P. 119–132.

30. Wallace S.-A. University museums at the crossroads / Sue-Anne Wallace // *Museologia*. – Number 3. – P. 5–8.
31. Warhurst A. 1986. Triple crisis in university museums / A. Warhurst // *Museums Journal*. – 1986. – Number 86. – P. 137–140.

Муравская С.В. Особенности финансирования музеев высших учебных заведений: историко-компаративный анализ украинского и европейского контекста

В статье автор предлагает анализ особенностей финансирования музеев высших учебных заведений в Украине и за границей, выводя специфику из исторического контекста существования музеев данной категории. Апеллируя к мнению зарубежных исследователей, автор сравнивает ситуацию и обращает внимание на наличие ряда общих проблем у сфере финансирования музеев вузов и потенциальные пути их решения.

Ключевые слова: музей, высшее учебное заведение, университет, финансирование.

Muravska S.V. Peculiarities of university museums funding: historical and comparative analysis of Ukrainian and European context

In the article the author offers an analysis of peculiarities of university museum funding in Ukraine and abroad. It is done through specific historical context of the existence of such museums. Appealing to the views of foreign researchers, the author compares the situation and pays attention to the common problems of university museums funding and potential ways to decide it.

Key words: museum, higher educational establishment, university, funding.

Подано до друку: 08.05.2012 р.

УДК 069.444/745.52

О.С. ЯРЕМА-ВИНАР

**Гобелен «Зустріч Давида» з колекції
Національного музею мистецтв імені Богдана та
Варвари Ханенків: стан збереження, консервація та експонування.**

Опис одного з найбільших за розміром гобеленів із колекції Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків. Розглядається стан збереження, розробляються рекомендації щодо фондового зберігання та можливого експонування.

Ключові слова: гобелен, музей Ханенків, основа, піткання, фарбники, фонди, експозиція, реставрація, меланж.

У музеях постійно існує потреба у створенні спеціальних умов, що попереджують руйнацію та відхилення від початкового стану експонату. Насамперед це стосується музейних предметів, які виконані з матеріалів органічного походження, і тому належать до найбільш вразливих експонатів до фізичних і хімічних процесів, до впливу навколишнього середовища, забруднення повітря, різких перепадів температури і вологості, контактів з денним і штучним світлом, яке